

**CONTRIBUȚII LA ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI
BRAȘOVEAN.
ȘCOLILE DE GRĂNICERI ȘI GRĂNICEREȘTI
(1773-1921)**

ALEXANDRU BUCUR

albucur61@gmail.com

Asociația Națională „Cultul Eroilor” – Filiala Sibiu

**CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY
OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENT IN BRASOV.
BORDER GUARD AND FRONTIER GUARD SCHOOLS (1773-1921)**

ABSTRACT

In the specialized literature as well as in that time's press, under the name of frontier guard schools there were 21 Romanian private institutions of popular education, which functioned for half a century (1871-1921) in a series of localities within the territory of the former Romanian Frontier Guard Regiment from Orlat. Often confronted with the national and communal schools which performed their activities during the military border (1764-1851). But under other jurisdiction and within another form of organization, some of them being in the same localities, the frontier guard's schools were considered at that time, among the best schools of this profile from the entire Austro Hungarian empire, founded, starting with the autumn of 1871. As a result of the former frontier guards of the I Regiment's decision, the schools were managed by a committee, and were being supported from the Equipping Fund of the former frontier guard regiment, transformed in 1861 in the Scholar Fund.

Keywords: school, frontier guard, evolution, educator, Brasov.

A. Școlile de grăniceri. Crearea instituției grănicerești a favorizat apariția nu numai a condițiilor materiale ci și a stării de spirit necesare apariției și dezvoltării unor forme și mijloace de educație și instrucție, cu o organizare și o dotare net superioare celor existente până la acea dată. În același timp a dat posibilitatea românilor din localitățile aparținătoare regimentului – și nu numai – să beneficieze de un învățământ organizat, care le permitea dobândirea cunoștințelor în mod serios și sistematic.

La puțin timp de la declanșarea constituirii regimentelor, împărăteasa Maria Tereza a emis o patentă (la 16 martie 1764) prin care a hotărât înființarea, prin contribuția statului cât și a grănicerilor, a câte unei școli la sediul fiecărui regiment, ulterior în fiecare comună sediu de batalion sau companie. Scopul inițial al acestor școli era acela de a pregăti pe fii țăranilor-grăniceri pentru a deveni subofițeri în cadrul companiilor respective. În anul 1766 a fost emis un alt act normativ care privea în mod special organizarea învățământului din granița transilvană. Cele două reglementări, cu aplicare limitată doar la zona de graniță, au o importanță deosebită datorită faptului că au precedat cu un deceniu cunoscutele legi din anii 1774 (*Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-Haupt und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserlichen Königlichen Erbländern*), 1777 (*Ratio Educationis totiscque Rei Litterariae per Regnum Hungariae et Provinciae eidem Adnexas*) și 1781 (*Norma Regia pro Scholis Magni Principatus Transilvaniae*)¹, care reglementau și modernizau organizarea învățământului pe teritoriul Imperiului austriac².

Școlile înființate s-au numit triviale (*centrale* sau *capitale*), fiind frecventate de fiii grănicerilor din satele aparținătoare companiei respective. Numele acestor școli provenea de la semenele lor din evul mediu în care se studiau trei materii. În cele grănicerești se studia citirea, scrierea și socotirea, cunoștințe minime de care avea nevoie orice cetățean³.

Prin constituirea școlilor grănicerești apare prima formă organizată, atestată documentar, de învățământ militar. Inițial, în școlile triviale, limba de predare a fost româna, dar și germana. Doar începând din anul 1837, când pe baza unui ordin al Consiliului Aulic de Război din Viena ele au fost transformate în *Deutsche Trivialschulen* iar, mai apoi, în *Deutsche Gemeinde Schule*, învățământul s-a desfășurat preponderent în limba germană. Școala din Orlat a introdus limba română încă din anul 1815. La începutul activității lor, în școlile triviale se predau următoarele obiecte de învățământ: religia, învățarea literelor, cititul, scrierea după dictare și caligrafia, cele patru operații aritmetice, legile școlare, vocabularul

¹ Dan Râpă-Buicliu, *Decrete și cărți didactice imprimare pentru învățământul din Transilvania și Banat (1771-1822)*, în „Sargetia”, XVI-XVII/1982-1983, Deva, pp. 551-552.

² *Istoria învățământului din România. Compendiu* (în continuare, *Istoria, compendiu*), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 75; Cornel Lupea, *Monografia unei străvechi așezări sibiene* (în continuare *Monografia*), II, mss. dactilografiat, Victoria, p. 348; L. Dumitru, *Din istoria învățământului sibian. Școli grănicerești*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane”, Sibiu, 1996, pp. 172-173; Eugen Străuțiu, *Sibiul între medieval și modern*, Editura Etape, Sibiu, 2000, pp. 77, 81.

³ C. Lupea, *loc. cit.*; Gavril Popa, *Scoreiul, veche vatră românească din Țara Făgărașului*, Sibiu, 1998, p. 177.

german și noțiuni de economie. Cursurile erau obligatorii pentru toți fiii grănicerilor având vârsta între 6 și 12 ani, ele desfășurându-se, de obicei, numai în lunile de iarnă, pe parcursul a 27 de ore săptămânal. Școlarii participau și la cursuri de pregătire militară, la vârsta de 16-17 ani, iar în momentul absolvirii și a *cursurilor de repetiție* primeau și arme. Cursurile militare erau ținute de învățătorul clasei, în cazul în care acesta avea un grad militar, sau de un gradat al companiei, folosindu-se în acest scop arme confecționate din lemn⁴.

Dintr-un document aflat în *Arhivele de război* de la Viena, datat 1773⁵, rezultă că, la acea dată, pe teritoriul regimentului funcționau 12 școli⁶, fiind nominalizate doar patru, probabil cele mai renumite: la Veștem, Cugir, Ohaba și Hațeg, fiecare având câte un învățător – care era preotul – plătit diferențiat. Cel de la Veștem primea 4 florini și 20 creițari, cel de la Hațeg 4 florini și 10 creițari, cel din Cugir 1 florin și 30 de creițari, iar cel din Ohaba 1 florin și 15 creițari. Elevii știau să scrie și să citească în limba română⁷.

Date referitoare la evoluția învățământului din *Regimentul 1 grăniceresc român de la Orlat* se mai găsesc într-un raport oficial (*Musterungsliste*) definitivat în 20 mai 1777, semnat de generalul baron Christian Rall și de comisarul de război Gottfried Obst. Raportul arată situația unor școli existente în opt localități grănicerești care, pentru cele din actualul județ Brașov, se prezenta astfel: Lisa avea ca învățător pe preotul unit, care preda în limba română fără a fi plătit, la 30 școlari, dintre ei neștiind să scrie nici unul; Șinca școlariza, în limba română, 65 elevi (care știau să citească) ai învățătorului Ioan Nemeș, acesta fiind plătit din *Fondul de provenite* cu un florin și 15 creițari pe lună⁸.

Datele referitoare la școlile grănicerești de pe teritoriul *Regimentului 1 grăniceresc* sunt relativ sărace în informații privind sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea. Din documentele vremii aflăm că, în această perioadă, numărul școlilor a crescut, mai ales în Țara Oltului, unde fiecare sat mai mare dispunea de câte o școală. Este important să le menționăm pe cele triviale din localitățile: Beșimbac (azi Olteț), Bucium, Copăcel, Dejani, Ileni, Lisa, Mărgineni, Netotu (azi Gura Văii), Ohaba, Pojorta, Săsciori, Săvăstreni, Scoreiu, Sebeș, Șercaia, Șinca-Veche și Vaida-Recea (azi Recea). Unele dintre școlile menționate

⁴ Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, pp. 14 și 72-75; *Istoria învățământului din România (de la origini până la 1821)* (în continuare, *Istoria învățământului*), vol. I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 337.

⁵ Emil Micu, *Contribuțiuni la istoricul regimentului întâi valah*, București, 1943, p. 113.

⁶ Vasile Șchiopu, Rodica Irimescu-Sofroni, *Contribuții la cunoașterea școlilor Regimentului 1 românesc de graniță de la Orlat*, (în continuare, *Contribuții*), în „Sargetia”, V, Deva, 1968, p. 495.

⁷ E. Micu, *op. cit.*, pp. 25, 113.

⁸ Arhiva Alexandru Bucur (în continuare, *AAB*), *Muster=Liste*, 1777 (copie), fila 73.

s-au bucurat de un real prestigiu și reputație, până în perioada dualismului. De pregătirea temeinică din aceste școli au beneficiat numeroși fii de țărani din Țara Oltului și de pe Târnave, studiile ajutându-i să devină ofițeri, notari, învățători, preoți sau funcționari și intelectuali, care au fost de un real folos națiunii din rândul căreia au provenit⁹.

Alte școli, mai nou înființate, care s-au bucurat de renume, au fost cele din localitățile Șinca-Veche, Viștea de Jos și Voila. Din anul 1814 avem următoarele date despre frecvența în unele dintre școlile regimentului: Tohanu Vechi – 50, Vaida-Recea – 67, ceea ce reprezenta un fapt deosebit pentru perioada respectivă, în care majoritatea românilor erau privați de acest element fundamental, școala, atât de necesar pentru emancipare și culturalizare.

Anul 1851 a reprezentat unul nefast pentru învățământul grăniceresc. Prin decretul împărațesc din 22 ianuarie 1851, pus în aplicare la 1 aprilie același an¹⁰, regimentele grănicerești au fost desființate, iar școlile de pe teritoriul lor au fost predate în administrația civilă, suferind, în timp, o reală decădere. În perioada 1851-1871 aceste instituții de învățământ s-au transformat în școli confesionale în care învățământul desfășurat a fost de slabă calitate¹¹.

B. Școlile grănicerești. În literatura de specialitate, precum și în publicistica vremii, sub denumirea de *școli grănicerești* se întâlnesc cele 21 de instituții de învățământ poporal românesc care au funcționat vreme de o jumătate de secol (1871-1921) într-o serie de localități de pe teritoriul fostului *Regiment 1 grăniceresc român de la Orlat*. Acestea erau instituții particulare, finanțate din Fondul Școlar.

Confundate adesea cu școlile naționale și comunale care și-au desfășurat activitatea în timpul graniței militare (1764-1851), dar sub altă jurisdicție și într-o altă organizare, unele dintre ele chiar în aceleași localități, școlile grănicerești au fost considerate, la acea vreme, printre cele mai bune școli de acest profil din întreaga împărăție Austro-Ungară¹².

⁹ Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800* (în continuare, *Istoria învățământului*), Blaj, 1944, p. 163; Carol Göllner, *Regimentele grănicerești din Transilvania, 1764-1851*, Editura Militară, București, 1973, p. 165.

¹⁰ Al. Bucur, C. Lupea, *Ofițerii români din Regimentul 1 grăniceresc român de la Orlat*, Editura Etape, Sibiu, 2002, p. 15.

¹¹ Al. Bucur, *Înființarea și evoluția școlilor grănicerești de pe teritoriul Regimentului 1 grăniceresc român de la Orlat*, în „Provocările științei secolului XXI”, Sibiu, 2003, pp. 75-88.

¹² Constantin Stan, *Școala poporală din Făgăraș și depe Târnave* (în continuare, *Școala*), Sibiu, 1928, p. 50; *Foaia pedagogică*, I, nr. 18/1897, p. 303.

Localitățile din actualul județ Brașov unde au funcționat școlile menționate anterior, sunt următoarele: Copăcel, Lisa, Mărgineni, Ohaba, Tohanu Vechi, Țânțari (azi Dumbrăvița), Vaida-Recea (azi Recea), Viștea de Jos și Voila.

În continuare, vom prezenta câteva date despre fiecare școală în parte.

Școala din Copăcel. Învățământul din această localitate s-a desfășurat în clădirea care a servit, în perioada graniței militare, drept cortel pentru locotenent, edificiu adaptat pentru procesul de învățământ¹³ și reamenajat în anul 1888¹⁴. În toată perioada de funcționare, la această școală au predat unul sau doi învățători. În anul școlar 1873-1874 în clasa I-a au învățat 36 băieți și 14 fete, iar în clasa a II-a 32 de băieți, frecvența fiind doar de 58 %¹⁵. O situație mai bună privind frecvența din școală o găsim în anul școlar 1894-1895, când în clasa I-a au fost consemnați 75 de elevi, tot atâția frecventând și clasa a II-a. Despre mulți dintre copiii localității avem mențiunea că erau plecați ca servitori în România¹⁶. La această școală mai erau arondați și elevii din localitățile Ileni, Hurez și Râușor. Biblioteca școlii număra, în anul 1892, 130 de volume. Ca și la alte școli grănicerești, lucrul de mână pentru eleve s-a predat benevol, de soția învățătorului diriginte¹⁷.

Învățătorul clasei I-a era salarizat de comună, nefiind sub jurisdicția *Comitetului* de la Sibiu¹⁸. Odată cu începerea anului școlar 1883-1884, comuna a refuzat să îl mai remunereze, fapt care a determinat *Comitetul* să sisteze postul respectiv, rămânând ca învățătorul diriginte să școlarizeze numai pe elevii mai mari, cei mici rămânând fără instruire¹⁹. Cu toate eforturile făcute de *Comitet* pentru remedierea situației, comuna a rămas fermă pe pozițiile sale, ceea ce a determinat conducerea de la Sibiu să transfere postul de învățător diriginte la școala din Mărgineni²⁰. Măsura a fost comunicată *Eforiei Școlare Locale* la data de 6 mai 1884, specificându-se că, din considerente urgente, începând cu sfârșitul lunii iunie 1884, *Comitetul* va întrerupe orice legătură cu această școală, ceea ce s-a și întâmplat²¹. Pusă în fața faptului împlinit, comuna a anunțat *Comitetul* că dorește ca școala din localitate să rămână în rândul școlilor grănicerești, pentru totdeauna,

¹³ Serviciul Județean Al Arhivelor Naționale Sibiu, Fond *Școli grănicerești* (în continuare, SJANSB, FSG), *Extras din Raportul despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlar 1873-1874*.

¹⁴ *Ibidem*, D. 528/1888.

¹⁵ *Ibidem*, *Extras din Raportul despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlar 1873-1874*.

¹⁶ *Ibidem*, D. 8/4 ianuarie 1895.

¹⁷ *Ibidem*, *Raportul comitetului la adunarea generală din 22 februarie 1893 privind starea internă și externă a școlilor centrale grănicerești*.

¹⁸ *Ibidem*, D. 616/29 septembrie 1883.

¹⁹ *Ibidem*, *Raportul comitetului la adunarea generală din 1884*.

²⁰ *Ibidem*, *Protocolul adunării generale din 21-22 ianuarie 1884*.

²¹ *Ibidem*, D. 522/28 iunie 1884.

obligându-se a salariza și mai departe pe învățătorul secundar cu 130 florini, anual. Totodată, comuna s-a mai obligat să asigure școlii lemnele pentru foc, să îngrijească grădina de legume, „să împace toate trebuințele ei, așa încât să nu sufere nimic, numai și numai să poată progresa și contribui în măsură suficientă la luminarea și cultivarea actualei și viitoarei generații”²².

Școala din Lisa. În această frumoasă localitate de la poalele Făgărașilor se poate vorbi de o tradiție îndelungată în materie de învățământ. Astfel, în anul 1725, din această localitate se afla la învățătură la mănăstirea Sâmbăta de Sus, pentru a deveni diac, Samoil ot Lisa²³. În 1765, aici se citează o școală, înființată de episcopul Petru Pavel Aaron și condusă de dascălul Smădu (Zmădu) Șerban²⁴. În anul 1777, școala de grăniceri din localitate avea un număr de 30 de elevi care erau instruiți în limba română, fără plată, de parohul unit, însă numai pentru citit²⁵. Mențiuni despre școala din Lisa mai avem din anii 1800²⁶, 1836²⁷ și 1848-1850²⁸, ea funcționând într-un local construit în anul 1839²⁹.

După desființarea graniței militare, din documentele consultate rezultă că în anul 1870 școala nu avea învățător, iar în 1871 aceasta a funcționat – cu caracter confesional – în fostul cvartir al locotenentului. Cu ocazia trecerii școlii în rândul celor grănicerești, la aceasta vor fi afiliate și localitățile Breaza și Pojorta, conducerea comunei angajându-se să construiască pe propria cheltuială – dacă va fi necesar – un nou local școlar și să se îngrijească de nevoile acestuia³⁰.

Ocupându-ne de problema spațiului de școlarizare, vom constata că în anul 1899, din cauza numărului mare de elevi, două clase își desfășurau activitatea în localul vechii școli, iar celelalte două în case închiriate, necorespunzătoare acestui scop³¹.

În anul 1902 clădirea școlii era deosebit de degradată, încât în orice clipă tavanul putea să cadă peste elevi. Chiar și dotarea ei cu mobilier și rechizite lăsa de dorit. În această situație, primăria comunei s-a adresat, la 24 octombrie 1902, *Comitetului* de la Sibiu, cerându-i să acorde un ajutor minim de 400 coroane, pentru dotarea celor două noi săli de clasă cu următoarele: hărți ale țării și ale

²² *Ibidem*, D. 271/8 martie 1884.

²³ N. Albu, *Istoria învățământului*, p. 143.

²⁴ *Ibidem*, p. 198.

²⁵ George Barițiu, *Materialu pentru istoria regimentului I granitariu din Transilvania*, în "Transilvania", XVI, nr. 7-8/1885 (în continuare, *Materialu*), p. 67; N. Albu, *op. cit.*, p.219; Al. Bucur, *op. cit.*, p. 79.

²⁶ N. Albu, *Istoria școlilor*, p. 161.

²⁷ *Ibidem*, p. 162.

²⁸ C. Stan, *Școala*, p. 293.

²⁹ SJANSB, *FSG*, D. 45/25 ianuarie 1895 și D. 22/12 martie 1923.

³⁰ *Ibidem*, *Protocol din 28 august 1871*.

³¹ *Ibidem*, D. 106/1899.

continentelor, mașină de socotit, măsuri metrice, tabele parietale pentru citit, tabele pentru învățământul intuitiv și istoria naturală, modele de desen, rechizite ajutătoare la predarea fizicii și chimiei, table și bănci școlare corespunzătoare etc.³². Primăria arăta că în ultimul timp s-a îngrijit de amenajarea locuințelor pentru toți cei patru învățători, asigurându-le mobilierul necesar. Totodată a asigurat pentru două săli de predare lemnele de foc necesare, în sumă anuală de 512 coroane. Problema reparării și adaptării vechiului local al școlii s-a hotărât încă de la ședința *Comitetului* din data de 31 decembrie 1899. Construcția urma să dispună de patru săli pentru învățământ, drept locuință pentru învățători propunându-se adaptarea surii școlii, prin această transformare putându-se realiza 3-4 locuințe pentru învățători, cu câte 2-3 încăperi fiecare³³. În acest mod locuitorii din Lisa vor scăpa de chiria de 100 florini pe an, plătită pentru cele două case închiriate, dar și de alte inconveniente³⁴.

Lucrările preconizate a se efectua au fost începute încă din anul 1898 de către întreprinzătorul I. Wonner din Cârța, jud. Sibiu, darea în folosință efectuându-se abia în 13 decembrie 1903³⁵, costul lor ridicându-se la suma de 7.348 coroane³⁶.

Revenind la celelalte probleme al școlii, consemnăm că, în luna ianuarie 1873, aceasta avea următorul număr de elevi: în clasa I-a 26 băieți și 25 fete, iar în clasa a II-a 29 băieți și 11 fete³⁷. La începutul anului școlar 1880-1881, numărul elevilor s-a ridicat la 100 băieți și 63 fete, fiind scutiți de frecvență doar opt băieți și 11 fete³⁸. Cu ocazia examenului de vară din anul școlar 1872-1873, s-a constatat faptul că elevii din prima clasă nu știau nici măcar rugăciunile de toate zilele³⁹. Pentru acest întemeiat motiv, *Eforia Școlară Locală* s-a văzut nevoită a se adresa *Comitetului*, solicitând un învățător diriginte mai harnic, conchizând că „*altmintrelea nu numai învățământul rabdă dar și alte scăderi se pot întâmpla aci*”⁴⁰! De altfel, în această perioadă școala lîncezește și pentru faptul că autoritățile locale contribuiau doar cu 50 florini anual la salarizarea învățătorilor. Și frecvența era scăzută, dintre 150 de elevi obligați a frecventa cursurile din anul școlar 1873-

³² *Ibidem*, D. 94/26 octombrie 1902.

³³ *Ibidem*, D. 31/5 februarie 1899.

³⁴ *Ibidem*, D. 6/1902.

³⁵ *Ibidem*, D. 97/1902; D. 60/7 noiembrie 1903.

³⁶ *Ibidem*, D. 78/7 septembrie 1902.

³⁷ *Ibidem*, D. 163/7 martie 1873.

³⁸ *Ibidem*, D. 685/4 septembrie 1880.

³⁹ *Ibidem*, D. 386/5 iulie 1873.

⁴⁰ *Ibidem*, D. 470/14 august 1873.

1874 consemnându-se doar 90. Cât despre grădina școlii, aici „mușiței acopereau ca holda straturile și cărările”⁴¹.

O inspecție condusă de președintele David Urs, din anul 1876, găsește școala într-o stare deplorabilă, încât o situează pe ultimul loc dintre toate școlile aflate sub conducerea *Comitetului*. Indignat de cele constatate, Urs atrage atenția *Eforiei Locale* că în cazul în care nu se vor lua măsuri energice de remediere a situației școala va fi desființată și mutată în altă comună, „care în tot cazul se va interesa și bucura mai tare de ea”⁴². Un an mai târziu, constatându-se că la examenul de vară al anului școlar 1877-1878 în clasele V și VI nu a existat nici un elev⁴³, *Comitetul* scoate școala din Lisa de sub jurisdicția sa⁴⁴.

Revirimentul se va produce în timp scurt, astfel la examenul de vară al anului școlar 1879-1880 se constată că cei peste 60 de elevi ai clasei I-a au reușit să citească sigur și foarte bine, oriunde în abecedar⁴⁵. Procesul de reabilitare a început imediat după controlul lui Urs, în 1878, acest lucru deducându-se din răspunsul dat de președinte unei scrisori înaintată de *Eforia Școlară* liseană, în care răspuns se preciza, printre altele: „(...) școala din Lisa este într-o stare de care eforia nu are a se rușina, ci numai a se fâli; ea, deci, nu numai că nu se va mai rățoi când o vizitează străinii, ci chiar ar face bine dacă i-ar invita la școală și le-ar mulțumi pentru onoarea ce le-o face”⁴⁶! În acest context, apare firesc procentul ridicat de promovabilitate înregistrat la sfârșitul anului școlar 1881-1882, de peste 80 %⁴⁷. Tot în această perioadă, în urma unei colecte organizate în localitate, din care a rezultat suma de 5 florini și 169 cufe de cereale, s-a construit o stupină⁴⁸, în același mod procurându-se sumele necesare pentru achiziționarea uneltelor de grădinărit și pomicultură necesare activităților respective⁴⁹. De altfel, școala din Lisa a fost cotate întotdeauna cu o pomicultură foarte bine organizată⁵⁰. Ca sursă sigură de venit, școala a avut doar arenda anuală a grădinii de la *Moara popii*, arendă care în anul 1893 s-a ridicat la suma de 225 florini și 59 de cruceri⁵¹.

⁴¹ *Ibidem*, Extras din Raportul despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlae 1873-1874.

⁴² *Ibidem*, D. 434/24 aprilie 1876.

⁴³ *Ibidem*, D. 681/17 septembrie 1878.

⁴⁴ *Ibidem*, Protocolul ședinței comitetului din 8 decembrie 1878.

⁴⁵ *Ibidem*, D. 655/2 august 1880.

⁴⁶ *Ibidem*, D. 187/13 octombrie 1878.

⁴⁷ *Ibidem*, D. 654/21 septembrie 1882.

⁴⁸ *Ibidem*, D. 352/3 aprilie 1880.

⁴⁹ *Ibidem*, D. 822/16 noiembrie 1882.

⁵⁰ *Ibidem*, D. 654/21 septembrie 1882.

⁵¹ *Ibidem*, D. 274/27 mai 1893.

O atenție deosebită s-a acordat îndeletnicirilor practice, la examenul de vară al anului școlar 1880-1881 consemnându-se prezentarea unor produse ale elevilor constând în pălării de paie, fuse, felinare și săpun de rufe⁵².

Începând din data de 14 noiembrie 1889 și până în anul 1893, *Comitetul* a întrerupt din nou legătura cu școala, deoarece, sub presiunea inspectorului regesc de școli din Făgăraș, *Eforia Școlară* a Lisei s-a transformat în *Scaun Școlar Comunal*⁵³.

Supunându-se rescriptului împărătesc din 15 septembrie 1895, școala a fost predată *Scaunului Comunal* începând cu data de 22 februarie 1896⁵⁴. Statul român a luat școala în primire în anul 1921, la data de 12 decembrie⁵⁵.

Școala din Mărgineni. Ca și celelalte surori ale sale din Țara Făgărașului, și școala din Mărgineni are o bogată tradiție. Astfel, încă din anul 1658 aici se citează patru grămățici, respectiv dascăli, trei dintre aceștia fiind fii de preoți, iar unul fiu de țăran⁵⁶. Pe un mărginean cu numele de Daniil îl întâlnim în anul 1755 ca gimnazist la Blaj⁵⁷. Școala din Mărgineni l-a avut ca ctitor pe episcopul greco-catolic Petru Pavel Aaron, ea fiind consemnată ca atare în anul 1765, având în frunte pe dascălul Matei Pandrea⁵⁸. În perioada graniței militare, în localitate a funcționat o școală centrală⁵⁹, bine organizată⁶⁰.

După anul 1871, la Mărgineni s-a sistematizat o școală grănicerească, în fostul cvartir al căpitanului⁶¹. Edificiul respectiv dispunea de cinci încăperi, o cămăruță și o bucătărie, folosite după desființarea graniței militare după cum urmează: una pentru nevoi școlare, una pentru cancelaria comunală, iar celelalte drept locuințe pentru învățători.

La început de drum, școala a fost dotată cu următorul material didactic: un glob terestru, mape și tabele pentru istoria naturală. Despre curtea și grădina școlii știm că erau împrejmuite cu gard și că aveau o suprafață totală de un iugăr și 1.300 stânjini pătrați⁶². În anul 1874 la școală activau doi învățători, la ea fiind afiliate și localitățile Sebeș și Hârșeni. Biblioteca școlii avea doar 11 volume, iar din averea

⁵² *Ibidem*, D. 671/10 septembrie 1881.

⁵³ *Ibidem*, *Protocolul adunării generale din 20, 22 și 23 februarie 1893 și Raportul comitetului la adunarea generală din 21 ianuarie 1896*.

⁵⁴ *Ibidem*, D. 11/6 martie 1900.

⁵⁵ *Ibidem*, D. 22/12 martie 1923.

⁵⁶ N. Albu, *Istoria învățământului*, pp. 77, 219.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 191.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 198.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 219.

⁶⁰ N. Albu, *Istoria școlilor*, p. 162.

⁶¹ SJANSB, *FSG, Protocol luat la Mărgineni în 26 august 1871*; Al. Bucur, *op. cit.*, p. 85.

⁶² *Ibidem*, *Inventarul școlii normale din Mărgineni întocmit la data de 24 august 1871*.

lăcașului de învățământ făceau parte și câteva grădini în suprafață totală de 1,5 iugăre.

În anul școlar 1873-1874, dintre cei 199 de copii obligați să frecventeze școala, doar 159 veneau la cursuri. În 1874 în clasa I-a erau 38 de băieți și 24 fete, iar în clasa a II-a 44 băieți și 7 fete⁶³. Pe parcursul anilor, la școala de la Mărgineni au mai fost afiliate și localitățile Iași și Hurez⁶⁴. Despre unul dintre învățătorii acestei școli (Nicolae Traian Pop) avem mențiunea că la examenul de vară al anului școlar 1880-1881 a prezentat un conspect despre materia predată la despărțământul al II-lea, „*confuz și atât de rău scris încât numai pe gîcite se putea citi*”⁶⁵.

Începând cu anul 1890, în localitate a funcționat și o școală cu caracter comunal. Trei ani mai târziu școala grănicerească avea în proprietate și o stupină⁶⁶.

Școala a fost predată *Scaunului Școlar Comunal* la data de 24 februarie 1896⁶⁷, iar statului român în data de 22 decembrie 1921⁶⁸.

Școala din Ohaba. În perioada graniței militare, în localitate a funcționat – începând cu anul 1773 – o școală la care preda preotul, acesta fiind remunerat cu 1 florin și 15 creițari⁶⁹, transformată apoi în școală comunală germană⁷⁰ și ridicată în anul 1858 la rangul de școală cercuală capitală, iar în 1867⁷¹ la cel de școală normală, pe care o frecventau elevi de prin toate satele din jur și, în special, din cele aparținând fostei plase Serpeni, respectiv Șercaia: Vad, Șinca-Veche, Bucium, Cuciulata, Veneția de Jos, Grid, Șercăița, Șinca-Nouă și altele⁷². Școala avea patru învățători, trei dintre aceștia fiind salarizați din cei 600 florini pe care îi primea drept subvenție din *Fondul de montură* și funcționa cu patru clase. În anul 1867 învățătorii care predau la această școală erau următorii: Iosif Popa, Ioan Bugneriu și Ioan Pop⁷³. Odată cu includerea școlii în rândul celor grănicerești, aici au mai rămas afiliate doar următoarele localități: Vad, Șinca-Veche și Bucium, celelalte încetând să o mai subvenționeze.

⁶³ *Ibidem*, Extras din Raportul comitetului despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlar 1873-1874.

⁶⁴ *Ibidem*, D. 100/19 februarie 1890.

⁶⁵ *Ibidem*, D. 671/10 septembrie 1881.

⁶⁶ *Ibidem*, Raportul comitetului la adunarea generală din 22 februarie 1893, privind starea internă și externă a școlilor centrale grănicerești.

⁶⁷ *Ibidem*, D. 127/29 februarie 1896.

⁶⁸ *Ibidem*, D. 22/12 martie 1923.

⁶⁹ Al. Bucur, *op. cit.*, p. 78.

⁷⁰ N. Albu, *Istoria învățământului*, p. 219; Idem, *Istoria școlilor*, p. 162.

⁷¹ Alte surse documentare indică anul 1868 sau chiar 1869.

⁷² *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 28/1859, pp. 213-217; SJANSB, *FSG*, D. 981/29 octombrie 1877, D. 1190/19 decembrie 1876 și D. 369/5 septembrie 1895.

⁷³ *Ibidem*, Protocolul ședinței comitetului din 27 decembrie 1871.

Prima *Eforie Școlară* s-a constituit sub președinția căpitanului pensionar Matei Șândruc, în componența ei mai intrând, pe lângă alți reprezentanți ai *inteligenței* locale, și doi locotenenți. Tot cu această ocazie s-a constatat că localul școlar existent nu mai corespundea numărului mare de copii obligați a urma școala, dar și faptul că școala necesita a fi reparată⁷⁴. De menționat că, încă din anul 1858, școala dispunea de un *Fond Școlar Local*, administrat de un comitet format din reprezentanți ai comunităților fondatoare și anume: Ohaba, Șinca-Veche, Vad și Bucium⁷⁵.

În anul 1874 școala avea trei învățători. Clasa inferioară își desfășura activitatea în fostul cortel al sergentului, iar cea superioară într-un edificiu propriu, în care avea locuința și învățătorul diriginte. Numărul elevilor din anul respectiv a fost următorul: în clasa I-a 26 elevi și 21 eleve, în clasa a II-a 34 elevi și 4 eleve, iar în clasa a III-a 37 de elevi. Ca dotări, școala avea rechizite de învățământ din abundență, o livadă cu suprafața de 1.200 de stânjini pătrați, bine îngrijită și lucrată, precum și o bibliotecă cuprinzând 56 volume⁷⁶, care era abonată la *Transilvania, Albina și Gazeta Transilvaniei*⁷⁷.

Așa după cum s-a mai amintit, până în anul 1890 școala a avut trei învățători, dar scăzând numărul elevilor unul dintre posturi s-a sistat, salariul destinat pentru acesta – 280 florini anual – împărțindu-se după cum urmează: 100 florini pentru școala din Șinca-Veche, 100 florini pentru școala din Vad și 80 de florini pentru cea din Bucium, cu începere din anul școlar 1893-1894. Localitățile respective au făcut parte din *Compania a XI-a* și până la data respectivă nu au beneficiat de sume din *Fondul Școlar*. În ele, prin grija conducerii localităților respective, în perioada la care ne referim s-au edificat edificii școlare corespunzătoare, ceea ce a dus la retragerea elevilor localnici de la școala grănicerească din Ohaba⁷⁸. De altfel, procesul de diminuare al numărului de elevi de la școala din Ohaba a început încă din anul 1880, din această perioadă datând și intenția reducerii unui post de învățător⁷⁹.

Dintr-un document datat 1888 reiese că la această școală nu se anunța începutul sau sfârșitul orelor, problemă ce împiedica buna desfășurare a

⁷⁴ *Ibidem*, Protocol din 20 august 1871.

⁷⁵ *Ibidem*, D. 19/27 februarie 1871.

⁷⁶ *Ibidem*, Extras din Raportul despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlar 1873-1874.

⁷⁷ *Ibidem*, D. 321/18 aprilie 1878.

⁷⁸ *Ibidem*, D. 62/2 februarie 1893 și Protocolul adunării generale din 20, 22 și 23 februarie 1893.

⁷⁹ *Ibidem*, Protocolul adunării generale din 1 decembrie 1880.

programului. Pentru remedierea situației, *Comitetul* a sugerat *Eforiei* să introducă un clopoțel sau chiar și o toacă pentru a marca începerea și terminarea orelor⁸⁰.

În anul 1888, în urma presiunilor exercitate de organele politice locale, *Eforia Școlară* s-a transformat în *Scaun Școlar Comunal*, motiv pentru care *Comitetul* a întrerupt orice legătură cu școala din Ohaba până în anul 1893⁸¹.

Ținându-se seamă de starea „*ticăloasă și necorespunzătoare*” a edificiului școlar, încă din anul 1886 *Comitetul* a hotărât construirea unui nou local școlar, cu condiția ca localitatea să achiziționeze materialele de construcție necesare. Doi ani mai târziu s-a pus la dispoziția *Comitetului* terenul necesar pentru noua construcție, materialele necesare, precum și asigurarea transportului acestora până la locul de destinație⁸². Edificarea s-a început doar în anul 1896⁸³, prin întreprinzătorii B. Maetz și I. Czinege, cu termen de predare în 31 august 1897, toată construcția costând 6.196 florini⁸⁴. Inaugurarea s-a făcut în 19 septembrie 1897, ceea ce a permis transformarea vechiului local școlar în locuințe pentru doi învățători⁸⁵.

Școala a fost predată *Scaunului Școlar Comunal* în 12 aprilie 1896, dată la care aceasta își mai desfășura activitatea în două edificii⁸⁶, iar statului român abia în 3 martie 1923⁸⁷.

Scoala din Tohanu Vechi. Și în această localitate în perioada graniței militare a funcționat o școală trivială, dar începuturile învățământului sunt confirmate încă din anul 173⁸⁸!

Din studierea câtorva documente anterioare înființării școlii grănicerești din localitate, desprindem atât interesul manifestat de tohăneni pentru școală, cât și greutățile în care se zbătea instituția respectivă în preajma anului 1870⁸⁹. În vederea preluării școlii sub egida *Comitetului*, la data de 18 august 1871 aici s-a întocmit un inventar din care desprindem că școala cuprindea două încăperi, antecameră și pivniță. Încăperile erau prea mici și prea puțin încăpătoare – față de numărul școlarilor –, cu plafonul scund și ferestrele mici. Ca materiale didactice și rechizite, școala deținea următoarele: clasa I-a o tablă simplă, șase bănci simple, o masă și 57 abecedare românești; clasa a II-a patru bănci simple, o tablă bună, o masă, o hartă, un glob terestru, 16 catehisme, 19 exemplare din *Istoria biblică*, 16

⁸⁰ *Ibidem*, D. 232/1888.

⁸¹ *Ibidem*, *Raportul comitetului la adunarea generală din 20, 22 și 23 februarie 1893 și Raportul comitetului la adunarea generală din 21 ianuarie 1896*.

⁸² *Ibidem*, D. 260/3 martie 1888 și *Protocolul ședinței comitetului din 30 decembrie 1893*.

⁸³ *Ibidem*, D. 296/11 noiembrie 1896.

⁸⁴ *Ibidem*, D. 230/20 iulie 1896.

⁸⁵ *Ibidem*, D. 6/24 ianuarie 1898.

⁸⁶ *Ibidem*, D. 176/25 aprilie 1896.

⁸⁷ *Ibidem*, D. 22/12 martie 1923.

⁸⁸ N. Albu, *op. cit.*, p. 219.

⁸⁹ SJANSB, *FSG*, D. 73/1867.

exemplare din *Istoria patriei*, 6 exemplare din *Gramatica română*, 19 exemplare din *Geografia patriei*, șapte exemplare din *Aritmetică*, șase exemplare din *Fizica populară*, 21 exemplare din *Lectura germană* și 16 exemplare din *Lectura românească*.

S-a mai consemnat cu această ocazie existența unei grădini în suprafață de 420 de stânjini pătrați, cu opt peri, șase meri, 23 de pruni și un nuc. Exista și o grădină de legume, necultivată. Așa după cum fusese stabilit, comuna îl plătea pe învățătorul clasei I-a din veniturile crâșmăritului și se obliga să se supună tuturor dispozițiilor *Comitetului*⁹⁰.

La examenul de vară al anului școlar 1872-1873, din clasa I-a au fost prezenți 45 de băieți și 27 fete, iar din clasa a II-a 34 băieți și doar trei fete. Acești elevi, sub conducerea învățătorului George Ceortea, au dat un examen exemplar din toate punctele de vedere. S-a apreciat că, prin zelul său, învățătorul George Ceortea a reușit să pregătească șapte absolvenți ai școlii de meserii în Brașov, fapt rar întâlnit în acea vreme pentru tinerii de naționalitate română⁹¹.

În anul școlar 1873-1874 școala a fost încadrată cu doi învățători, numărul elevilor fiind de 104, dintre care 20 fete. Cursurile au fost suspendate în mai multe rânduri din cauza diverselor epidemii care au bântuit prin localitate. Cu toate acestea, la examenul final s-a observat că elevii vorbeau corect, tare și gândeau logic, dovadă că au fost instruiți bine. Acum școala dispunea de două edificii proprii, dintre care unul provenea de la vechea *vardă*⁹², sălile de predare fiind neîncăpătoare pentru numărul mare de elevi obligați a frecventa școala. Astfel, în anul următor, din lipsă de spațiu, au fost scutiți de școală un număr de 190 de elevi⁹³! Așa stând lucrurile, se impunea – de urgență – construirea unui nou local școlar. Pe baza reclamațiilor făcute în acest sens, precum și a constatărilor de la fața locului, comitele suprem al comitatului Sibiului, Wächter, a transmis *Comitetului Administrativ* de la Sibiu ordinul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 34.657 din 1883, prin care forul școlar budapestan dispunea trecerea neîntârziată la construirea unui nou edificiu atât de necesar progresului școlar⁹⁴.

Licitația pentru un nou local școlar s-a ținut în data de 21 iulie 1883⁹⁵, ea fiind câștigată de arhitectul brașovean Pilis Mihaly, pentru suma de 8.730 de florini, clădirea urmând a avea patru săli de predare și locuințe pentru învățători⁹⁶. Construcția, amplasată pe terenul vechii școli, a fost demarată în toamna aceluiași

⁹⁰ *Ibidem*, Protocol luat în cancelaria comunei Tohanu Vechi, din 18 august 1871.

⁹¹ *Ibidem*, D. 386/5 iulie 1873.

⁹² Corp de gardă. SJANSB, FSG, D. 63/5 februarie 1873.

⁹³ *Ibidem*, D. 979/11 noiembrie 1875.

⁹⁴ *Ibidem*, D. 300/1883.

⁹⁵ *Ibidem*, D. 416/29 iunie 1883.

⁹⁶ *Ibidem*, D. 511/22 august 1883, D. 222/3 iulie 1896 și D. 50/30 mai 1905.

an, ea necesitând ca principale materiale de construcție: „32 de stânjini cubi de piatră de carieră, 160.000 de cărămizi, precum și 150 de buți de var nestins”, materiale oferite, în parte, în mod gratuit, de comună⁹⁷. Încă din acest stadiu, *Eforia Școlară* a cerut *Comitetului* aprobarea ca pe frontispiciul edificiului să fie amplasată o inscripție⁹⁸. Nu cunoaștem conținutul acesteia, dar în 24 septembrie 1884 construcția școlii era definitivată, darea ei în folosință făcându-se de președintele Urs și inginerul regesc Gartner⁹⁹, astfel încât anul școlar 1884-1885 a început în noul local.

Din cauză că în mai sus menționatul an școlar numărul elevilor obligați a frecventa școala era de aproape 180, prea numeroși pentru cei doi învățători existenți, se impunea de urgență sistematizarea unui al treilea post, de dorit cu o învățătoare, care urma să fie salarizată de comună¹⁰⁰. În acest sens, *Eforia Școlară* a hotărât ca postul respectiv să fie încadrat cu teologul Gheorghe Tomașiu, plătit de locuitori cu 12 florini anual și cu trei orgii de lemne, însă numai în primele trei luni de serviciu¹⁰¹.

Revenind la problema frecvenței la această școală, vom observa că aceasta s-a menținut mult timp scăzută, ceea ce a dus la situația ca ea să ocupe locul doi între școlile grănicerești, din acest punct de vedere, după cea din Jina. Iată justificările pe care le-a adus *Eforia Școlară Locală* în fața *Comitetului*: epidemia de anghină care a bântuit prin sat; tohănenii, din cauza condițiilor grele ce le erau impuse la lucrul pentru fortăreața și drumul din pasul Branului, au fost nevoiți a se refugia în România, împreună cu familiile lor, numai să scape de chin; în sat a bântuit o boală de vite timp de șapte luni, perioadă în care locuitorii nu și-au putut câștiga nimic pentru îmbrăcăminte și susținerea familiilor lor¹⁰².

Frecvența de la cursurile de repetiție a fost și mai slabă. Exemplificăm prin aceea că în anul școlar 1877-1878 au fost obligați să frecventeze școala 89 elevi, însă din raportul adresat de *Eforie* către *Comitet* desprindem faptul că majoritatea dintre aceștia erau „fie servitori în România sau în localitățile din jur, fie ca servitori la fabrica de lemnușie¹⁰³ din Brașov, fie plini de sărăcie”¹⁰⁴.

Numărul mare de elevi din anul școlar 1893-1894 – 103 băieți și 125 fete¹⁰⁵ –, a dus la situația ca ea să fie încadrată cu un număr de patru învățători, dar odată

⁹⁷ *Ibidem*, D. 489/3 septembrie 1882.

⁹⁸ *Ibidem*, D. 653/8 octombrie 1883.

⁹⁹ *Ibidem*, *Protocolul ședinței comitetului din 8 octombrie 1884*.

¹⁰⁰ *Ibidem*, D. 660/23 august 1884.

¹⁰¹ *Ibidem*, D. 825/1884.

¹⁰² *Ibidem*, D. 486/28 iunie 1878.

¹⁰³ Chibrituri.

¹⁰⁴ SJANSB, *FSG*, D, 897/29 ianuarie 1878.

¹⁰⁵ *Ibidem*, D. 506/6 septembrie 1893.

cu pensionarea învățătorului Ștefan Iozon, la data de 1 ianuarie 1900, al patrulea post a fost desființat. De altfel, după cum s-a mai subliniat, școala de aici s-a confruntat și ea cu mari lipsuri materiale. Astfel, pentru obținerea sumei necesare achiziționării unui clopot, cu aprobarea *Comitetului* s-a organizat o reprezentație teatrală, realizată de „*tinerimea inteligentă din loco*”¹⁰⁶, o asemenea acțiune având loc și în anul 1899 în vederea strângerii unui fond necesar pentru înființarea unei biblioteci populare în localitate¹⁰⁷.

În anul 1893, atât școala cât și învățătorii nu au mai primit lemne de foc, pe motivul că „*se împuținează pădurea comunală prea tare*”¹⁰⁸. La polul opus consemnăm poziția tohănenilor, susținută și de *Comisia Administrativă Comitatensă*, de a înființa în localitate o școală de fete. Din considerente care nu ne sunt cunoscute, *Comitetul* de la Sibiu nu a fost de acord cu ideea, arătând că „*dacă comuna vrea să angajeze o învățătoare, s-o facă pe fondurile sale*”¹⁰⁹.

Presiunile exercitate de organele politice superioare, vizând transformarea școlilor grănicerești în școli cu caracter comunal, s-au manifestat la Tohanu Vechi mai violent ca în alte părți. Astfel, în anul 1889 pretorul Popenciu – făcând uz de forță și însoțit de jandarmi –, a transferat comunei averea de care dispunea școala, punând-o la dispoziția *Comisiei Administrative Comitatense*. În asemenea condiții, *Comitetul* sibian a sistat orice legătură cu școala, rămânând să salarizeze în continuare doar pe învățătorii numiți de el¹¹⁰. Statificarea școlii s-a realizat, totuși, în data de 7 martie 1896¹¹¹, după anul 1918 școala transformându-se din nou în școală confesională¹¹². Ultimul episod legat de existența școlii grănicerești din Tohanu Vechi este legat de preluarea acesteia de statul român, la data de 1 septembrie 1922.

Școala din Tântari (azi Dumbrăvița). În anul 1871 școala din localitate – care funcționa încă din perioada graniței militare – a fost cuprinsă în sistemul școlilor grănicerești. La clasa I-a era învățător Ioan Gavrilă, plătit cu 120 florini anual, dintre care 80 florini de la *Comitet* și 40 florini din casa alodială. Învățător la clasa a II-a era parohul Ioan Popescu, salarizat în întregime de *Comitet*, cu 200 florini anual.

Învățământul se desfășura în două săli de cursuri, amenajate în casele bisericii, în care încăpeau cel mult 100 de elevi, dintre cei 200-220 de băieți și 200-210 fete apti pentru școală. În acest context, s-a făcut propunerea ca școala să se

¹⁰⁶ *Ibidem*, D. 47/7 ianuarie 1887.

¹⁰⁷ *Ibidem*, D. 3/12 ianuarie 1899.

¹⁰⁸ *Ibidem*, D. 612/1893.

¹⁰⁹ *Ibidem*. Protocolul ședinței comitetului din 11 și 24 septembrie 1893.

¹¹⁰ *Ibidem*, D. 728/19 octombrie 1889 și D. 870/21 decembrie 1893.

¹¹¹ *Ibidem*, D. 138/11 martie 1896.

¹¹² *Ibidem*, D. 8/18 martie 1919.

organizeze în cvartirul fostului căpitan, unde existau patru încăperi, dintre care una se putea amenaja pentru clasa de fete¹¹³.

La examenul de vară din anul școlar 1872-1873, examen la care a asistat și președintele David Urs, s-a constatat că școala „*e preste tot bună, ba chiar frumoasă*”¹¹⁴. Pentru anul școlar următor, numărul elevilor obligați să frecventeze școala era următorul: pentru cursul de toate zilele 99 băieți și 108 fete; pentru cursul de repetiție 39 băieți și 28 fete¹¹⁵.

Cursurile au fost frecventate de doar 94 de elevi, dintre care 26 au fost fete. Se menționează acum un început de bibliotecă școlară, precum și o livadă în suprafață de 200 stânjini pătrați¹¹⁶. Pentru crearea unui fond din care să se achiziționeze cărți și rechizite școlare – pentru elevii săraci și silitori la învățătură –, în ziua de 4 decembrie 1875 s-a organizat o colectă prin localitate, în urma căreia s-au strâns 12 florini, 100 ferdele de cereale și 25 găleți de vin (235 litri)¹¹⁷. Pentru ajutorarea școlii, în anul 1881 a acționat și primarul comunei, care a donat pentru *Fondul Școlar Local* suma de 150 florini.

Pe lângă cursurile de toate zilele și de repetiție, se pare că în localitate au mai funcționat și alte două forme de învățământ. Astfel, în anul 1877 se menționează că din cauza unei epizootii s-au sistat cursurile și la școala de adulți¹¹⁸. În anul 1883 se consemnează o clasă de fete, învățătoarea acestora având, din partea *Eforiei Școlare* și a comunei, o remunerație anuală de 100 florini¹¹⁹.

Din cauză că în anul școlar 1883-1884 erau obligați să frecventeze școala un număr de 95 de elevi în clasa I-a și 77 de elevi în clasa a II-a, s-a propus *Comitetului* înființarea unui al treilea post de învățător. Propunerea a fost acceptată, cu condiția ca salarizarea acestuia să se facă de comună¹²⁰. Astfel, noul învățător a fost salarizat cu 150 de florini anual și beneficia de trei orgii de lemne pentru foc și „*cuartir liber*”¹²¹.

În anul 1889, sub presiunea organelor politice locale, școala din localitate s-a transformat în școală comunală, schimbându-și și sigiliul, motiv pentru care *Comitetul*, ca și în alte cazuri similare, a întrerupt orice legătură cu ea, rămânând

¹¹³ *Ibidem*, Protocol luat la Țânțari în 16 august 1871.

¹¹⁴ *Ibidem*, D. 350/17 iunie 1873.

¹¹⁵ *Ibidem*, D. 546/10 septembrie 1873.

¹¹⁶ *Ibidem*, Extras din Raportul despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlar 1873-1874.

¹¹⁷ *Ibidem*, D. 1115/31 decembrie 1875.

¹¹⁸ *Ibidem*, D. 734/27 septembrie 1881.

¹¹⁹ *Ibidem*, Protocolul ședinței comitetului din 1 mai 1883.

¹²⁰ *Ibidem*, D. 534/3 august 1883.

¹²¹ *Ibidem*, Protocolul ședinței comitetului din 21 iulie 1884.

doar să salarizeze în continuare pe învățătorii numiți de acesta¹²². Începând cu data de 16 februarie 1896 școala s-a transformat în școală comunală în mod oficial¹²³, iar statul român a preluat-o la data de 21 august 1921¹²⁴.

O problemă care a dat mult de furcă țăntărenilor, dar care și-a găsit – în cele din urmă – o rezolvare favorabilă, a fost construirea unui local de școală corespunzător tuturor cerințelor. Ea se impunea cu atât mai acut cu cât, încă din anul școlar 1892-1893, numărul elevilor se ridica la 471, ceea ce – respectând prevederile legale în vigoare – impunea existența unui edificiu școlar cu opt săli de clasă, pe când cel existent avea doar două! Din această cauză, jumătate dintre elevi nu puteau fi cuprinși în școală¹²⁵. Pe baza cererii *Eforiei Școlare Locale, Comitetul* a avut în vedere problema respectivă, hotărând că, din lipsă de fonduri, construcția solicitată să se amâne. *Eforiei* i s-a adăugat și conducerea comunei, oferindu-se să pună la dispoziția *Comitetului* terenul necesar, ceea ce a determinat forul școlar sibian să aprecieze că „*această comună harnică, ce își iubește școala și nu se ferește de nici o jertfă care țințește la înaintarea culturii și a instrucțiunii fiilor săi, merită toată considerațiunea*”¹²⁶. *Adunarea Generală* din anul 1896 a hotărât suma cu care *Comitetul* să contribuie la construirea noului local de școală, hotărâre repetată și în anul 1899¹²⁷.

Odată cu anul 1902, casele bisericii – în care se țineau cursurile școlare – au fost vândute, iar noul proprietar nu a mai fost de acord cu fosta destinație. Așa se face că școala a fost nevoită să se mute în trei clădiri particulare, total necorespunzătoare pentru scopuri școlare. La acea dată în localitate erau 600 de familii de foști grăniceri și 40 de negrăniceri, din care proveneau 330 de elevi pentru cursul de toate zilele și 169 pentru cel de repetiție. Din lipsa spațiului, 170 dintre aceștia erau siliți să rămână neșcolarizați, cu toate că școala era încadrată acum cu patru învățători și că, pentru ea, comuna contribuia cu 2.000 de coroane anual! Procesul de învățământ se desfășura greoi în clasele improvizate. Pentru rezolvarea acestei situații, comuna a intervenit iarăși la *Comitet*, cu rugămintea de a se construi neîntârziat localul de școală preconizat, oferindu-se să pună la dispoziție materialele de construcție necesare. În ședința sa din 20 februarie 1902, forul școlar sibian a hotărât construirea școlii în perioada 1902-1904¹²⁸. Devizul construcției și

¹²² *Ibidem*, Protocolul ședinței comitetului din 10 februarie 1890 și Raportul comitetului către adunarea generală din 20, 22-23 februarie 1893, asupra activității pe trieniul 1890-1893.

¹²³ *Ibidem*, D. 113/22 februarie 1896.

¹²⁴ *Ibidem*, D. 22/12 martie 1923.

¹²⁵ *Ibidem*, D. 115/17 februarie 1893.

¹²⁶ *Ibidem*, Raportul comitetului către adunarea generală din 21 ianuarie 1896.

¹²⁷ *Ibidem*, Protocolul adunării generale din 19-20 februarie 1902.

¹²⁸ *Ibidem*, D. 24/12 februarie 1902.

a anexelor acestea s-a ridicat la suma de 35.910 coroane, din care *Comitetul* punea la dispoziție doar 21.000 coroane¹²⁹.

Din lipsa mijloacelor financiare necesare, proiectul nu a reușit să fie pus în practică la termenul stabilit și astfel primăria s-a văzut nevoită să ceară *Comitetului* să pună capăt frământărilor legate de construirea școlii, afirmând că ea nu mai poate contribui cu nimic la construcția proiectată¹³⁰. În schimb ea a pretins, ținând cont de numărul mare al elevilor, să se înființeze și cel de-al cincilea post de învățător, iar edificiul școlar să se prevadă cu cinci săli de învățământ, o sală pentru conferințe și locuințele necesare învățătorilor¹³¹. După eforturi susținute, între anii 1909-1910 noul local școlar a fost construit, recepția având loc în data de 25 iulie 1910, întreaga construcție costând 52.820 coroane și 77 fileri¹³². Așa a fost posibil ca noul an școlar 1910-1911 să înceapă în „*casă nouă*”, spre bucuria școlarilor și nu numai a lor¹³³!

Școala din Vaida-Recea (azi Recea). Ca veche moșie brâncovenească¹³⁴ iar, în timpul graniței militare, stațiune în care își avea sediul *Batalionul al II-lea* din cadrul *Regimentului orlățean*, aici a existat o școală normală, funcționând într-un edificiu ridicat în anul 1789¹³⁵. Cu statutul menționat anterior, școala a beneficiat din *Fondul de provenite* de următoarele: salariul învățătorului primar, în sumă de 189 florini; salariul învățătorului secundar, în sumă de 63 florini; pașal de cancelarie, în sumă de 20 florini; pașal de premiere, în valoare de 10 florini; relut de lemne, în sumă de 8 florini și 40 cruceri.

După anul 1871, școala din localitate a primit subvențiile enumerate mai sus în continuare, prin grija *Direcției Bunurilor Erariale* din Făgăraș¹³⁶. În aceste condiții, atât în perioada graniței militare, cât și în timpul în care ea a făcut parte din școlile grănicerești, instituția din Vaida-Recea a fost frecventată de elevi provenind și din localitățile din jur: Telechi-Recea (azi Recea), Netotu (azi Gura Văii), Dejani, Iași, Săsciori, Săvăstreni, Berivoii Mari (azi Berivoi), Berivoii Mici

¹²⁹ *Ibidem*, D. 59/29 noiembrie 1903.

¹³⁰ *Ibidem*, D. 41/1 septembrie 1903.

¹³¹ *Ibidem*, D. 11/19 martie 1903.

¹³² *Ibidem*, D. 34/8 august 1910.

¹³³ *Ibidem*, *Protocolul ședinței comitetului din 31 octombrie 1910*.

¹³⁴ C. Stan, *Școala poporană*, p. 464; Minerva Nistor, *Brâncoveanu și Brașovul*, în „Cumidava”, XII/I, Brașov, 1979-1980, p. 111.

¹³⁵ N. Albu, *op. cit.*, p. 219; Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania: 1774-1805*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966, pp. 37, 61, 74, 75, 274.

¹³⁶ SJANSB, *FSG*, D. 218/28 februarie 1874. Menționăm că în decursul anilor valoarea subvențiilor a fost diferită.

(azi Berivoi)¹³⁷, Hurez ș.a. (toate din jud. Brașov), aceasta fiind considerată drept o școală cu un bun renume¹³⁸.

În anul 1869 școala a avut caracter confesional, la data introducerii ei în rândul celor grănicerești fiind considerată drept *școală capitală*. Evenimentul s-a petrecut în 27 august 1871, prilej cu care a fost aleasă și prima *Eforie Școlară Locală*, având următoarea componență: președinte, căpitanul pensionar Mihail Poparad; vicepreședinte, locotenentul pensionar Ioan Florea; membri, alți trei foști ofițeri, notari, parohi locali, precum și alți reprezentanți ai inteligenței locale¹³⁹.

În anul 1874 școala avea trei învățători¹⁴⁰, la aceștia mai adăugându-se unul în 1879, ea devenind astfel prima școală din sistemul celor grănicerești care avea patru învățători¹⁴¹. Ca dotări, în anul 1874 se consemnează un edificiu școlar, compus din trei săli de învățământ și două locuințe pentru învățători – cu câte două camere fiecare –, o bibliotecă cu 79 volume, un aparat de gimnastică, o grădină cu suprafața de 1.118 stânjini pătrați și o livadă de 112 stânjini pătrați. Tot acum, numărul elevilor era următorul: în clasa I-a 30 băieți și 22 fete, în clasa a II-a 38 băieți și 4 fete, în clasa a III-a, 20 de băieți¹⁴².

Pentru a rămâne la problema frecvenței, menționăm că în anul școlar 1872-1873 numărul elevilor repartizați pe despărțăminte a fost următorul: la despărțământul I, 48; la despărțământul II, 53 elevi; la despărțământul III, 12 elevi; la cursul de repetiție, 11 elevi¹⁴³.

La examenul de sfârșit de an școlar au participat: din clasa I-a, 22 băieți și 13 fete; din clasa a II-a, 41 băieți și 6 fete; din clasa a III-a și a IV-a, 20 băieți. Tot cu acest prilej s-a constatat lipsa manualelor școlare¹⁴⁴.

Din anul 1896 ni s-a păstrat titlul cărților distribuite ca premii elevilor: *Robinson Crusoe*, de Daniel Defoe, *Viața și fabulele lui Esop*, *Povești ardelenesti* de Ion Pop Reteganul, *Poveștile lui Moș Albu*, de Anton Pann, *Învățătorul din Merești*, de Valeriu Florianu, *Istoria lui Piticot*, *Capra cu trei iezi* și *Soacra cu trei nurori*, de Ion Creangă¹⁴⁵.

¹³⁷ Ion Iordan, Petre Gâstescu, Dimitrie I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974, p. 81.

¹³⁸ SJANSB, FSG, D. 571/11 iunie 1875.

¹³⁹ *Ibidem*, Protocol luat la Vaida Recea în ziua de 27 august 1871.

¹⁴⁰ *Ibidem*, D. 104/1 februarie 1874.

¹⁴¹ *Ibidem*, Protocolul adunării generale din 1 decembrie 1880.

¹⁴² *Ibidem*, D. 128/4 februarie 1874.

¹⁴³ *Ibidem*, D. 306/18 mai 1873.

¹⁴⁴ *Ibidem*, D. 386/5 iulie 1873.

¹⁴⁵ *Ibidem*, D. 254/28 august 1896.

În anul 1876 în livada școlii existau 56 de pomi fructiferi și 45 *silbateci*¹⁴⁶, precum și o stupină construită de comunitatea din Telechi-Recea. În anul 1882 stupina avea doi stupi, cumpărați de biserica din Vaida-Recea¹⁴⁷. La 1881 în localitate exista o *Societate de Lectură* din care făceau parte intelectualii localității, condusă de învățătorul diriginte Nicolau Albani, care era abonată la publicațiile *Șezătoarea*, *Cocoșul roșu* și *Calicul*¹⁴⁸.

Eforia Școlară din localitate a fost foarte activă din toate punctele de vedere. În anul 1877, din cadrul acesteia făcea parte și notarul comitatens Dănilă de Gremoiu¹⁴⁹. *Eforia* solicita *Comitetului* în 1883, pentru școală, o sobă nouă, din cauză că cea veche scotea fum și iarna se apropia¹⁵⁰. De asemenea, a solicitat și un sorb (respectiv o pompă) necesar copiilor pentru scoaterea apei din fântână¹⁵¹. Tot *Eforia* a fost cea care a solicitat forului superior aprobarea organizării unei expoziții în incinta școlii¹⁵².

Așa după cum am arătat, școala a fost frecventată și de copii din localitatea Telechi-Recea, de care o despărțea doar râul Dejanilor. Aici exista încă din 1844 o școală din lemn, acoperită cu paie, încadrată cu un singur învățător. Din cauză că telechienii erau atât de rit ortodox, cât și greco-catolic, învățătorul respectiv se alegea și el, conform uzanțelor vremii, cu rândul, trei ani un ortodox și trei ani un *unit*¹⁵³. În anul 1871 localul respectiv nu mai putea fi utilizat ca atare, motiv pentru care locuitorii din Telechi-Recea au început să-și trimită copiii la școala din Vaida-Recea. În anul 1877 aici învățau 56 de elevi *de peste râu*, pe baza unui didactru pe care trebuiau să-l achite fiecare, în valoare de 2 florini și 1/8 orgii de lemne de foc anual. Din această sumă urma să se susțină preconizata școală de fete, ce urma a se înființa în cadrul școlii existente¹⁵⁴. Din cauză că negrănicerii telechieni nu și-au onorat obligațiile asumate, în toamna aceluiași an s-a ivit situația în care *Comitetul Bisericesc* din Telechi-Recea s-a adresat *Comitetului* rugându-l să fie de acord ca să fie afiliați la școala grănicerească din Vaida-Recea, obligându-se să adapteze fosta clădire de gardă pentru o școală de fete, chiria localului să o plătească doar negrănicerii și să susțină cu suma de 100 florini pe an salarizarea învățătoarei¹⁵⁵.

¹⁴⁶ *Ibidem*, D. 986/17 octombrie 1876.

¹⁴⁷ *Ibidem*, *Protocolul ședinței comitetului din 28 martie 1882*.

¹⁴⁸ *Ibidem*, D. 377/9 mai 1881.

¹⁴⁹ *Ibidem*, D. 996/1 noiembrie 1877.

¹⁵⁰ *Ibidem*, D. 607/24 septembrie 1883.

¹⁵¹ *Ibidem*, D. 694/24 octombrie 1883.

¹⁵² *Ibidem*, *Protocolul ședinței comitetului din 11 septembrie 1890*.

¹⁵³ Enea Hodoș, *Cercetări, probleme școlare confesionale*, Sibiu, 1944, p. 76.

¹⁵⁴ SJANSB, *FSG, Protocolul ședinței comitetului din 2 ianuarie 1877*.

¹⁵⁵ *Ibidem*, D. 548/23 mai 1877.

Contractul de afiliere a fost aprobat de *Comitet*¹⁵⁶, principalele sale clauze fiind următoarele: comunitatea din Telechi-Recea va contribui la salarizarea învățătoarei cu suma de 100 florini anual, plățibili în patru rate lunare, precum și 12 m (steri) de lemne de foc; să suporte în mod egal cu școala din Vaida-Recea sarcinile de întreținere a școlii de fete și să mențină în stare bună îngrădirea curții școlii și a livezii¹⁵⁷.

Contractul de afiliere menționat se reînnoia în fiecare an, pe baza unor clauze bine precizate – dar pe care comunitatea din Telechi-Recea nu și le-a îndeplinit întotdeauna în mod conștiincios. După anul 1887, deoarece valoarea didactului a crescut la 160 florini anual, nu a mai fost plătit, motiv pentru care s-a ajuns la un proces civil, trei ani mai târziu¹⁵⁸.

Referindu-ne la edificiul școlar existent, observăm că în anul 1872 acesta necesita reparații urgente și în aceste împrejurări s-a amenajat un altul, în fostul cortel al maiorului, compus dintr-un edificiu cu 11 încăperi, două grajduri, o șură și fosta vardă (cu două încăperi), curte și grădină în suprafață totală de peste cinci iugăre. Edificiul s-a predat *Comitetului* la data de 31 octombrie 1876, în baza ordinului *Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice* nr. 2.047 din 16 februarie 1876, astfel încât, cu amenajările de rigoare, cursurile anului școlar 1876-1877 au început aici¹⁵⁹.

După anul 1893 școala a fost considerată ca aparținând fostei aripi a husarilor de la Dejani, predarea acesteia către *Scaunul Școlar Comunal* realizându-se la 19 aprilie 1896¹⁶⁰. La momentul respectiv școala dispunea de un *Fond Școlar Local* în valoare de 218 florini, depus spre păstrare la *Banca Furnica* din Făgăraș. Această școală a fost predată statului român în 16 octombrie 1921, iar cea din Telechi-Recea la data de 13 noiembrie, același an¹⁶¹.

Școala din Viștea de Jos. Ca și în alte localități din străvechea *Țară a Oltului* și în Viștea de Jos învățământul poporal este atestat documentar încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Astfel, prin 1744, un localnic, Gheorghe Borzea, se pregătea pentru dascălie în școala care funcționa pe lângă mănăstirea de la Sâmbăta de Sus¹⁶². Cam în aceeași perioadă se amintește de o mănăstire-școală,

¹⁵⁶ *Ibidem*, Protocolul ședinței comitetului din 13 iulie 1877.

¹⁵⁷ *Ibidem*, D. 735/1878.

¹⁵⁸ *Ibidem*, Raportul comitetului către adunarea generală din 20 februarie 1893.

¹⁵⁹ *Ibidem*, Protocolul ședinței comitetului din 2 martie 1876 și Raportul comitetului la adunarea generală din 30 octombrie 1877.

¹⁶⁰ *Ibidem*, D. 177/25 aprilie 1896.

¹⁶¹ *Ibidem*, D. 22/12 martie 1923.

¹⁶² N. Albu, *Istoria învățământului*, p. 124.

existentă în localitate¹⁶³. În anul 1765, la școala din localitate predă învățătorul Dumitru Șandru¹⁶⁴.

În perioada graniței militare, în Viștea de Jos a funcționat o școală construită în anul 1826, la nr. 181, prin contribuția tuturor grănicerilor companiei¹⁶⁵. Aceasta era compusă dintr-o singură sală de predare și o încăpere pentru învățător¹⁶⁶, cursurile având durata de opt luni. La această școală se pare că a predat și cunoscutul învățător al școlilor din granița militară Chiril Crăcană¹⁶⁷, consemnat ca atare și la școlile din Jina și Orlat.

Elevii școlii se recrutau din toate localitățile care compuneau *Compania a VIII-a*, unde studiau până la vârsta de 18 ani, principala ei menire fiind formarea de viitoare cadre necesare *Regimentului orlățean* cât și administrației civile. Printre aceștia s-au numărat și personalitățile culturale din Transilvania Ioan Codru Drăgușanu¹⁶⁸ și Damaschin Bălescu¹⁶⁹.

Se pare că în prima jumătate a secolului al XIX-lea, paralel cu școala centrală întâlnită în documentele vremii și sub denumirea de *școală normală*, în Viștea de Jos au funcționat și două școli naționale, cu caracter confesional, ambele considerate drept școli bune¹⁷⁰. În anul 1858, la școala ortodoxă, frecventată de 45 de elevi, predă învățătorul Gheorghe Cârjă, considerat capabil pentru această funcție, deși nu avea studii de specialitate¹⁷¹. Pe baza ordinului nr. 24.555 din 14 noiembrie 1867 al înaltului guvern regesc, precum și a protocolului luat prin *Oficiolatul Districtual* din Făgăraș, din 1 decembrie același an, în 1868 reprezentanții foștilor grăniceri din comunele aparținătoare de fosta *Companie a VIII-a* au hotărât ca în localitate să ia ființă *Școala Capitală Greco-Ortodoxă a fostei Companii a VIII-a din Regimentul I român*.

Prin ordinul nr. 5.454, din 30 aprilie 1868, al aceluiași guvern, s-a dispus ca școala respectivă să primească din *Fondul Școlar* o subvenție anuală de 600 florini. Statutele școlii au fost aprobate în data de 20 iulie 1868¹⁷², ea având trei învățători, la susținerea acesteia contribuind atât comuna, cu 90 florini anual și șase orgii de lemne de foc, cât și negrănicerii din localitate, cu 90 florini anual, ceea ce

¹⁶³ *Ibidem*, p. 143.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 198.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 219.

¹⁶⁶ SJANSB, *FSG*, D. 128/1896.

¹⁶⁷ Ioan Codru-Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, Editura Sport-Turism, București, 1980, p. 44.

¹⁶⁸ *Ibidem*, pp. 17, 42.

¹⁶⁹ N. Albu, *Istoria școlilor*, p. 163.

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 162.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 221.

¹⁷² SJANSB, *FSG*, D. 492/29 septembrie 1895 și D. 24/23 martie 1898.

reprezenta salariul celui de-al treilea învățător¹⁷³. Cu acest statut școala a funcționat până în anul 1871, când a fost inclusă în rândul școlilor grănicerești, sub denumirea de *Școala principală a fostei companii a VIII-a din Regimentul I român, din Viștea Inferioară*¹⁷⁴. Începând cu această dată, întreaga cotă cuvenită din *Fondul Școlar* pentru fosta *Companie a VIII-a*, respectiv 700 florini anual, a fost repartizată numai școlii de aici, cu toate că în localitate existau numai 520 urmași de grăniceri.

Localitățile Drăguș – cu 870 urmași de grăniceri, Olteț – cu 254, Arpașu de Jos – cu 799 etc., nu au primit nici o subvenție din fond, ceea ce, pe parcursul evoluției școlilor grănicerești, a dat naștere la numeroase nemulțumiri și discuții, atât din partea localităților amintite, cât și din partea celorlalte, respectiv Ucea de Jos, Ucea de Sus și Arpașu de Sus, afiliate acum la școala vișteană. Este perioada în care, prin rescriptul împărătesc din 19 noiembrie 1870, școala a mai primit o parte din grădina fostului cvartir al căpitanului precum și un staul¹⁷⁵.

În anul școlar 1873-1874, școala a avut trei învățători, iar elevii proveneau și din localitățile Viștea de Sus, Arpașu de Jos, Olteț și Drăguș. Referitor la spațiul destinat învățământului, acesta era repartizat astfel: clasa superioară avea edificiu propriu, în care se găsea și locuința învățătorului diriginte; celelalte clase funcționau în fostul grajd al căpitanului, adaptat provizoriu ca spațiu pentru învățământ, situat vis-à-vis de localul școlii grănicerești. Ca dotări, școala mai avea o bibliotecă cu 81 de volume, o livadă cu suprafața de 184 stânjini pătrați și o stupină cu doi stupi.

Referitor la populația școlară, situația se prezenta astfel: în clasa I-a, 38 elevi și 14 eleve; în clasa a II-a, 24 elevi și 4 eleve; în clasa a III-a, 28 elevi. Din totalul acestora, care era de 108, 89 erau localnici.

Încă de la începutul activității ei despre școala din Viștea de Jos a rămas mențiunea că ea prospera îmbucurător, un aport însemnat în această direcție aducându-l vicepreședintele *Eforiei Școlare Locale*, căpitanul pensionar Vasile Stanciu, care „*consacra institutului o îngrijire neadormită*”¹⁷⁶. La examenul de iarnă al anului școlar 1874-1875 a participat Ioan Codru Drăgușanu, ca președinte al *Eforiei Școlare Locale*. În raportul său, înaintat forului școlar de la Sibiu, el consemna printre altele: „(...) mărturisesc că învățătorii și-au îndeplinit datoriile cu zel și conștiință, iar alumnii făcură progres strălucit, după cum m-am convins din răspunsurile lor exacte și clare”¹⁷⁷.

¹⁷³ *Ibidem*, D. 688/11 noiembrie 1895 și D. 309/1896.

¹⁷⁴ *Ibidem*, D. 24/23 martie 1898; C. Stan, *Școala poporană*, p. 483.

¹⁷⁵ *Ibidem*, D. 326/11 aprilie 1874.

¹⁷⁶ *Ibidem*, *Extras din Raportul despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlar 1873-1874*.

¹⁷⁷ *Ibidem*, D. 132/11 februarie 1875.

O apreciere nu mai puțin favorabilă a făcut-o însăși Francisc Koos, inpectorul regesc de școli din Brașov, care, vizitând școala, s-a declarat mulțumit în special de progresul înregistrat în pomicultură¹⁷⁸. Așa stând lucrurile, nu trebuie să ne mire faptul că pe băncile școlii viștene studiau și copii din localitățile mai îndepărtate, ca Viștea de Sus, Corbi, Scoreiu, Sâmbăta de Sus, Fofeldea, Feldioara și altele¹⁷⁹.

Pe linia presiunilor făcute de autoritățile politice superioare în vederea statificării școlilor grănicerești, în anul 1876 pretura locală a invitat *Eforia Școlară* să predea școala *Scaunului Școlar Comunal*, care urma să fie ales. Dar *Eforia Școlară* a refuzat, specificând că va trece sub protecția confesiunii greco-catolice¹⁸⁰.

Încă din vara anului 1878, dată fiind starea precară a localului școlar – edificat în 1826 –, s-a preconizat construirea unuia nou, pe Ulița Drăgușului¹⁸¹. Intenția s-a materializat între anii 1878-1879, prin grija lui Vasile Stanciu (1821-1899), întreaga construcție costând 6.979 florini¹⁸². Noul local a fost inaugurat la data de 13 noiembrie 1879, odată cu începerea anului școlar 1879-1880, cel vechi rămânând să fie utilizat ca locuință pentru învățători¹⁸³.

În anul 1894, cu prilejul pensionării învățătorului Ioan Pop Borzea, constatându-se că numărul de elevi ai școlii este în scădere, ca o consecință directă a faptului că o mare parte din localitățile afiliate și-au construit localuri școlare proprii bine organizate, *Comitetul* a găsit de cuviință să desființeze al treilea post de învățător și, așa cum s-a arătat anterior, salariul acestuia să fie dat sub formă de ajutor școlilor din Drăguș, Arpașu de Jos și Ucea de Sus, care erau frecventate de urmași ai foștilor grăniceri¹⁸⁴. Tot acum s-a intenționat să se desființeze încă un post de învățător, astfel că cel rămas – și care urma să fie subvenționat din *Fondul Școlar* – să se ocupe numai de fiii foștilor grăniceri, fiii negrănicerilor urmând ca, începând cu sfârșitul anului școlar 1895-1896, să-și deschidă un local propriu. În cazul în care negrănicerii nu reușeau acest lucru, să închirieze o sală din edificiul școlar existent, pe lângă plata unui didactru moderat. Dacă nu erau de acord cu propunerea, *Comitetul* dorea ca negrănicerii să-l plătească pe cel de-al doilea învățător al școlii grănicerești, iar celelalte cheltuieli ale școlii să se împartă în mod

¹⁷⁸ *Ibidem*, D. 414/16 mai 1881.

¹⁷⁹ *Ibidem*, D. 132/11 februarie 1875.

¹⁸⁰ *Ibidem*, D. 270/3 martie 1876.

¹⁸¹ *Ibidem*, D. 459/21 iunie 1878.

¹⁸² *Ibidem*, D. 479/12 iunie 1879 și D. 128/1896.

¹⁸³ *Ibidem*, D. 987/17 noiembrie 1879.

¹⁸⁴ *Ibidem*, D. 59/28 ianuarie 1895 și D. 24/23 martie 1898.

egal între grăniceri și negrăniceri¹⁸⁵. Negrănicerii vișteni au protestat împotriva hotărârii *Adunării Generale* respective, motivându-și protestul prin aceea că la ridicarea noului edificiu școlar au dat și ei ajutor la transportul materialelor, cu carele¹⁸⁶. Este momentul să precizăm că problema respectivă a fost hotărâtă, în principiu, încă de la *Adunarea Generală* din 22 februarie 1893, iar evenimentele ulterioare au creat condiții pentru a fi pusă în aplicare.

Protestul negrănicerilor a ajuns și la cunoștința organelor superioare politice și școlare, iar în acest sens inspectorul regesc de școli a dispus *Comitetului* să revină asupra hotărârii și să reînființeze cel de-al treilea post de învățător, aducând în discuție și problema spațiului insuficient de școlarizare. Astfel, în anul școlar 1894-1895 clasa I-a și a II-a erau frecventate de 88 de elevi, înghesuți într-o singură încăpere de 7,70/5,40 m, rezultând un spațiu util de 0,48 mp pentru un elev, cu 0,32 mp mai puțin decât prevedea legea școlară din anul 1868. În clasele a III-a și a IV-a, de asemenea, erau 84 de elevi, nici sala de predare a acestora necorespunzând cerințelor legii menționate anterior¹⁸⁷.

Cu toate argumentările, *Comitetul* nu a renunțat la hotărârea sa și ca măsură de remediere a propus eliminarea din școală a tuturor didactriștilor, precum și a elevilor începători, fii de negrăniceri¹⁸⁸. În condițiile prezentate anterior privind încadrarea școlii cu învățători, aceasta a fost predată *Scaunului Școlar Comunal*, la data de 27 februarie 1896¹⁸⁹, după această dată fiii negrănicerilor fiind scutiți de a mai plăti didactrul stabilit¹⁹⁰. Tot cu această dată a fost reînființat cel de-al treilea post de învățător, plătit însă din *Fondul Școlar Local*¹⁹¹. Cu ordinul nr. 10.731 din 8 martie 1904, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a dispus ca negrănicerii să fie primiți în continuare să-și trimită copiii pentru a frecventa școala grănicerească¹⁹².

Odată cu celelalte școli grănicerești și cea existentă în Viștea de Jos a fost predată statului român, la data de 28 decembrie 1921.

Școala din Voila. În această localitate a funcționat o școală încă din timpul graniței militare¹⁹³, care s-a bucurat de un bun renume¹⁹⁴. În perioada absolutismului școala avea statut de școală centrală, pe băncile căreia se instruiau

¹⁸⁵ *Ibidem*, *Raportul comitetului la adunarea generală din 21 ianuarie 1896* și D. 123/28 februarie 1896.

¹⁸⁶ *Ibidem*, D. 309/1896.

¹⁸⁷ *Ibidem*, D. 484/10 septembrie 1894.

¹⁸⁸ *Ibidem*, D. 636/1894 și *Protocolul ședinței comitetului din 1 decembrie 1894*.

¹⁸⁹ *Ibidem*, D. 128/1896.

¹⁹⁰ *Ibidem*, *Protocolul ședinței comitetului din 26 mai 1904*.

¹⁹¹ *Ibidem*, *Raportul comitetului la adunarea generală din 22 februarie 1899*.

¹⁹² *Ibidem*, *Protocolul adunării generale din 30-31 mai 1905*.

¹⁹³ N. Albu, *Istoria învățământului*, p. 219; Idem, *Istoria școlilor*, p. 162.

¹⁹⁴ C. Göllner, *op. cit.*, p. 166.

tinerii dornici de a urma și alte școli¹⁹⁵. În anul 1858 învățătorul acesteia era Aron Mogoș, considerat capabil de a instrui pe cei 50 de elevi care o frecventau¹⁹⁶.

Între anii 1869-1870, în localitate s-a ridicat un impunător edificiu școlar – existent și astăzi –, prevăzut cu săli de învățământ și locuință pentru învățători, care a costat 15.000 de florini. Întreținerea școlii, precum și salariile învățătorilor se ridicau la suma de 1.200 de florini anual, sumă care se acoperea din casa alodială.

În luna mai 1871, locuitorii din Voila au făcut o ofertă *Comitetului* ca și școala lor să fie primită în rândul școlilor grănicerești¹⁹⁷. *Adunarea Generală* din 8 mai 1871 a primit cu bucurie oferta și a recomandat *Comitetului* acceptarea ei, școala urmând a purta numele de *Școala centrală a aripei grănicerilor husari români din Dejani*, caracter pe care l-a păstrat până în preajma anului 1893, când acest titlu a fost transferat școlii din Vaida-Recea. Tot acum s-a hotărât ca școala să se organizeze cu patru clase de învățământ, clasa I-a rămânând în întreținerea comunei. Odată cu edificiul școlar, comuna politică urma să predea *Comitetului* și o livadă, forul școlar sibian urmând să-i acorde suma de 3.000 de florini, cu care comuna mai era datoare pentru împrumutul contractat cu ocazia ridicării construcției noii școli¹⁹⁸.

Primirea efectivă a școlii sub egida *Comitetului* s-a hotărât în *Adunarea Generală* din 26 septembrie 1871, la acea dată ea fiind frecventată de 215 elevi, atât localnici cât și din împrejurimi, localitățile afiliate direct fiind următoarele: Dridif, Voivodenii Mari (azi Voivodeni), Voivodenii Mici (azi Voivodeni)¹⁹⁹, Ludișor și Luța.

În luna ianuarie 1873, repartiția elevilor în cele patru clase era următoarea: în clasa I-a, 27 elevi și 17 eleve; în clasa a II-a, 31 elevi și 9 eleve; în clasa a III-a, 15 elevi și 5 eleve; în clasa a IV-a, 19 elevi și o elevă²⁰⁰.

La examenul de vară al aceluiași an școlar a participat și președintele Urs, care a constatat la elevi, în special la cei din clasele a III-a și a IV-a, că „*cel din urmă copil merită a ocupa locul celui prim – toți [fiind] asemenea perfecți*”²⁰¹! Urs a elogiât, cu acest prilej, pe învățătorul Dănilă Pandrea, atât pentru modul în care elevii săi „*produceau experimente de fizică*”, cât și pentru exercițiile fizice „*care*

¹⁹⁵ N. Albu, *op. cit.*, p. 163.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 221.

¹⁹⁷ SJANSB, *FSG*, *Protocolul ședinței comitetului din 31 mai 1871 și D. 73/5 septembrie 1871*.

¹⁹⁸ *Ibidem*, D. 421/4 mai 1871.

¹⁹⁹ I. Jordan, P. Gâștescu, D. I. Oancea, *op. cit.*, p. 273.

²⁰⁰ SJANSB, *FSG*, D. 163/7 martie 1873.

²⁰¹ *Ibidem*, D. 350/17 iunie 1873.

au pus pe privitori în uimire²⁰²! Și în următorul an școlar instituția din Voila s-a clasat în fruntea școlilor grănicerești²⁰³, pe băncile ei studiind acum și elevi din localitățile Mărgineni, Toarcla, Copăcel, Galați, Hârșeni, Cincu Mare (azi Cincu)²⁰⁴ ș.a.²⁰⁵. În anul 1882, aici a luat ființă un *Fond pentru ajutorarea școlărilor mizeri*²⁰⁶, pentru majorarea căruia în ziua de 14 februarie 1883 s-a dat un concert, rezultând suma de 11 florini și 52 de cruceri²⁰⁷. Patru ani mai târziu, locuitorii din Sâmbăta de Jos, ca unii care au contribuit la edificarea școlii, au pretins ca fiii lor să nu mai plătească obișnuitul didactru²⁰⁸, pretenție pe care au ridicat-o în anul 1902 și locuitorii din Dejani²⁰⁹.

În anul 1891 la școala din Voila s-a constatat existența unor bănci vechi și necorespunzătoare – dar și în număr insuficient –, ceea ce determina o oarecare înghesuială a școlărilor²¹⁰. Alte date privind activitatea școlii le deținem din anul 1893. Ca dotări, se consemnează acum o stupină, cât și o bibliotecă cu 67 volume. În ceea ce privește învățătorii, situația se prezenta astfel: în locul învățătoarei Regina Bunea – care a decedat în 8 decembrie 1892 – a fost numită Ana Florea. Ceilalți doi învățători erau Gheorghe Dobrin și Dumitru Bulicrea, despre care se face mențiunea că își „*indeplineau cu zel și scumpătate chemarea lor*”. Catehizarea elevilor se efectua separat, pe rituri, de parohul local N. Șerban – pentru greco-catolici – și de V. Mușat, din Sâmbăta de Jos, pentru ortodocși²¹¹. Școala a fost predată *Scaunului Școlar Comunal* la data de 15 martie 1896²¹², iar statului român în 13 noiembrie 1921²¹³.

Concluzii. Școlile de grăniceri și cele grănicerești au avut o deosebită importanță pentru localitățile și zona în care funcționau, asigurând accesul la știință și cultură al băieților, în special, iar – prin obligativitatea învățământului – realizându-se eradicarea analfabetismului. În școlile grănicerești s-a desfășurat un învățământ de calitate, superior din toate punctele de vedere față de cel din școlile similare comunale sau confesionale românești, strâns legat de practică, de nevoile imediate ale truditorilor gliei, linie pe care s-a înscris și înființarea unor școli de

²⁰² *Ibidem*, *Extras din Raportul despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlar 1873-1874*.

²⁰³ *Ibidem*, D. 654/5 august 1875.

²⁰⁴ I. Jordan, P. Gâstescu, D. I. Oancea, *op. cit.*, p. 107.

²⁰⁵ SJANSB, FSG, D. 136/14 februarie 1875.

²⁰⁶ *Ibidem*, *Protocolul ședinței comitetului din 3 martie 1882*.

²⁰⁷ *Ibidem*, *Protocolul ședinței comitetului din 1 mai 1883*.

²⁰⁸ *Ibidem*, D. 553/3 iulie 1886.

²⁰⁹ *Ibidem*, *Protocolul adunării generale din 19-20 februarie 1893*.

²¹⁰ *Ibidem*, D. 207/22 aprilie 1891.

²¹¹ *Ibidem*, *Raportul comitetului către adunarea generală din 22 februarie 1893*.

²¹² *Ibidem*, D. 152/25 martie 1896.

²¹³ *Ibidem*, D. 22/12 martie 1923.

fetițe, în care acestea învățau să devină bune gospodine și vrednice mame. În acest context, școlile grănicerești au fost considerate, la vremea respectivă, drept școli de elită, recunoscute nu numai în Transilvania, dar și în întreaga împărăție a vulturului cu două capete. Așa se explică și presiunile exercitate de autorități pentru desființarea acestora și transformarea lor în școli comunale, sub directa lor conducere și supraveghere. De pe băncile școlilor grănicerești s-au ridicat generații întregi de buni gospodari, de tineri înzestrați care, continuându-și studiile la școli superioare – din țară și de peste hotare –, au devenit participanți activi la emanciparea neamului românesc. Un rol deosebit al școlilor grănicerești a fost și cultivarea limbii române, în împotrivirea dârză față de tendința autorităților de a înlocui limba română cu cea a „*patriei maghiare*”. Numai așa se explică prezența în aceste școli a manualelor școlare editate de cunoscuți pedagogi români – atât transilvăneni cât și de peste munți –, sprijinul acordat de învățători la apelul lansat de *Academia Română* în vederea întocmirii *Dicționarului limbii române*, refuzul sistematic al învățătorilor de a purta corespondență în limba maghiară și refuzul elevilor de a învăța sârguincios această limbă.

Desfășurându-și activitatea într-o perioadă caracterizată prin mari transformări social-politice și economice, perioadă hotărâtoare pentru existența și viitorul poporului român asuprit din Ardeal, școlile grănicerești – alături de alte instituții culturale românești ale timpului – și-au adus o contribuție însemnată la păstrarea trează a conștiinței naționale în inimile elevilor, pregătindu-i pentru zilele luminoase ale lui 1 Decembrie 1918, în care au crezut cu toată ființa lor!

Bibliografie

Arhiva Alexandru Bucur.

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sibiu, Fond Școli grănicerești.

Foaia pedagogică, I, nr. 18/1897.

Foaie pentru minte, inimă și literatură, nr. 28/1859.

Nicolae ALBU, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944.

George BARIȚIU, *Materialu pentru istoria regimentului I granitiaru din Transilvania*, în "Transilvania", XVI, nr. 7-8/1885.

Alexandru BUCUR, *Înființarea și evoluția școlilor grănicerești de pe teritoriul Regimentului 1 grăniceresc român de la Orlat*, în „Provocările științei secolului XXI”, Sibiu, 2003, pp. 75-88.

Alexandru BUCUR, Cornel LUPEA, *Ofițerii români din Regimentul 1 grăniceresc român de la Orlat*, Editura Etape, Sibiu, 2002.

Ion CODRU-DRĂGUȘANU, *Peregrinul transilvan*, Editura Sport-Turism, București, 1980.

L. DUMITRU, *Din istoria învățământului sibian. Școli grănicerești*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane”, Sibiu, 1996.

Carol GÖLLNER, *Regimentele grănicerești din Transilvania, 1764-1851*, Editura Militară, București, 1973.

Enea HODOȘ, *Cercetări, probleme școlare profesionale*, Sibiu, 1944.

Ion IORDAN, Petre GĂȘTESCU, Dimitrie I. OANCEA, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974.

*** *Istoria învățământului din România. Compendiu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.

*** *Istoria învățământului din România (de la origini până la 1821)*, vol. I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.

Cornel LUPEA, *Monografia unei străvechi așezări sibiene (în continuare Monografia)*, II, mss. dactilografiat, Victoria.

Emil MICU, *Contribuțiuni la istoricul regimentului întâi valah*, București, 1943.

Minerva NISTOR, *Brâncoveanu și Brașovul*, în „Cumidava”, XII/I, Brașov, 1979-1980.

Gavril POPA, *Scoreiul, veche vatră românească din Țara Făgărașului*, Sibiu, 1998.

Lucia PROTOPOPESCU, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania: 1774-1805*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966.

Dan RĂPĂ-BUICLIU, *Decrete și cărți didactice imprimate pentru învățământul din Transilvania și Banat (1771-1822)*, în „Sargetia”, XVI-XVII/1982-1983, Deva.

Constantin STAN, *Școala populară din Făgăraș și depe Târnave*, Sibiu, 1928.

Eugen STRĂUȚIU, *Sibiul între medieval și modern*, Editura Etape, Sibiu, 2000.

Vasile ȘCHIOPU, Rodica IRIMESCU-SOFRONI, *Contribuții la cunoașterea școlilor Regimentului I românesc de graniță de la Orlat*, în „Sargetia”, V, Deva, 1968.

Virgil ȘOTROPA, Nicolae DRĂGANU, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913.